

VSS

НАШ ЈЕЗИК

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

4: 9/10

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IV св. 9-10

БЕОГРАД 1953

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Белић: О састављеном и растављеном писању речи	281
2. Мил. Павловић: Апстрактне именице с наставком <i>-ост</i>	296
3. Др. А. Ђ. Костић: О грађењу и транскрибовању придева од латинских именица	308
4. М. С.: Око назива нашег језика	316
5. С. Машић: Сложенице са <i>велико-</i>	323
6. Милија Станић: О облицима: <i>двама</i> и <i>двјема</i>	329
7. М. С. Лалевић: О употреби облика <i>бише</i>	335
8. А. Пецо: Још нешто о именима <i>Јово</i> и <i>Раде</i>	340
9. И. Појовић: Вештица = штрига „лептирица“	344
10. Ђ. Св. Радојичић: Лична имена <i>Богомила</i> и <i>Богомил</i>	348
11. Језичке поуке	350
12. П. Ивић: Професору Марку Ж. Ракочевићу	356
13. Регистар речи	363

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Наука Српска

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1953

Штампарија и књиговезница Српске академије наука, Космајска бр. 28

НАШ ЈЕЗИК

Књига IV

Нова серија

Св. 9—10

О САСТАВЉЕНОМ И РАСТАВЉЕНОМ ПИСАЊУ РЕЧИ

У вези са овим писањем ја сам у своме чланку (Напомене о српскохрватском правопису, НЈ н. с. IV 139—148, в. стр. 144—5) додирнуо и неке стране његове у неким специјалним случајевима. Овде ћу се тиме пространије позабавити. Ја то чиним и поводом књиге д-ра Јована Вуковића „Правопис савременог нашег језика I дио“ (Сарајево, 1952), а нарочито поводом опширног одељка у њему под називом Сложене ријечи (Састављено и растављено писање речи), 45—193. Вуковић је узео да принципе који су досада владали у нашем правопису у том правцу (исп. мој Правопис од 1934 године и Боранићев од 1947) продискутује и изврши њихову примену на опширном материјалу, често знатно обимнијем него што је у поменутиим Правописима. Ја ћу узети у обзир и ново издање мога Правописа од 1950/2 год. које Вуковић није имао у рукама када је писао своју студију.

Иако Вуковић назива своју студију „Сложене ријечи“ и одмах у почетку даје теориско разматрање под називом „О сложеним ријечима уопште“, он, уствари, говори о практичним правилима којих се треба држати при састављеном и растављеном писању речи, а не о сложеним речима уопште, иако у његовој књизи, као што ћемо ниже видети, има каткада и читавих малих студија о појединим сложеним изразима и примени у њима принципа о којима говори.

У своме Правопису од 1934 г. ја сам посветио теориском делу овог питања непуних 10 страна (од 19—28), проф. Бора-

них у поменутом издању од 1947 (под називом Сложенице) свега 9 непуних страна (од 43—51), а Вуковић — 149 страна (не рачунајући речник, 194—221). Истина, велики се број примера и код мене и Боранића налази у речницима који и чине најважнији део Правописа, али ипак теориско разлагање код Вуковића *пешнаест иуша* је веће (чак и нешто више) него у нашим Правописима. У моме новом издању Правописа, којим се Вуковић, као што је речено, није могао користити, тај је теориски део нешто већи него у ранијем издању; он износи сада непуних 15 страна. Дакле је и од њега Вуковићево разлагање десет пута веће. У речнику мога новог издања знатно је већи број примера неголи у ранијем издању.

Ову расправицу своју ја ћу поделити на три дела: у првом ћу говорити о принципима којих се Вуковић држао, у другом о отступањима Вуковићевим од мога Правописа и о њиховој оправданости, а у трећем: о примени принципа у речима (често дијалекатским) и оним које се не наводе у нашим Правописима и умесности или неумесности онаквог писања какво предлаже Вуковић.

1.

Вуковић износи сасвим тачно да се у групама речи које чине изразе мање или више мења значење, долазећи каткада и до потпуне измене. „Унутрашња промјена у садржају израза, на путу до коначног облика нове ријечи, условљава њене спољашње особине по којима је ми као такву у највише случајева лако распознајемо“ (стр. 46).

Вуковић необично цени ова формална обележја и често се њима служи да би одредио када треба писати речи заједно, занемарујући до извесне мере оне унутрашње промене у значењима саставних-делова сложеничког израза које су ипак *најважније*. Због тога долази кашто до разилажења међу нама.

Да ме не би ко рђаво разумео, морам, пре свега, ово рећи. У основицу свога разматрања овог целокупног питања Вуковић узима оне принципе који су у нашем правопису одавно одомаћени (и код Боранића и код мене). Зато се Вуковић у највећем броју примера, нешто око 90%, ако се тако може рећи, а можда и више, слаже са овим што је

раније изношено код мене и код Боранића; али мислим да је поменуто свођење целог разматрања у више случајева на формалне критерије и дало највећи број разлика међу нама. Уосталом и у мом новом издању Правописа има ствари које су мало појачале број тих неслагања (в. ниже).

Као први од споменутих критерија Вуковић износи: да се израз мора осећати као једна акценатска целина, тј. изговарати са *једним* акцентом.

Друго, мора бити устаљен и нераскидљив ред речи, ред делова из којих је састављен израз.

Треће, сви делови морају сачињавати основу једне променљиве речи ако се из сложеног израза добија променљива реч као сложеница (стр. 47).

Ова формална обележја имају знатних примена у материјалу нашег језика, али се не може рећи да овако формулисана она могу увек послужити као мерило (уосталом и Вуковић вели „у највише случајева“).

Први принцип, о јединству акцента, проф. Боранић и не бележи међу критеријима, а код мене се о значају акцента није говорило у ранијим издањима, а у новом издању о томе се говори, али са великим ограничењима (којих има код Вуковића само делимично у даљем тексту): „Обично се у реченици или у групи речи које претстављају јединство по значењу развија и заједнички акценат“ (стр. 25). Одмах се затим додаје: „Али заједнички акценат не може бити сам мерило“ (ib.) „Потребно је да се развије и јединство значења или извесно јединство службе (функције) у језику, а не да сваки део израза задржава своје засебно значење“ (ib.).

Мислим да се данас, када се већ о томе исцрпно говори, може и више рећи. Ја бих рекао, *само* онда када се две или више речи разликују по томе, да ли се у једном случају развија један акценат или је остало више акцената, можемо поуздано тврдити, наравно, поред јединства значења, да је од две или више речи постала једна и да је треба састављено писати: напр. *мнѡго ѡдшѡвѡнї* може дати *мнѡгоѡшѡвѡнї* или *многѡдшѡвѡнї* (са варијантом *многѡдшѡвѡнї*) и у свима случајевима са једним акцентом пише се заједно; али може се изговорити и *мнѡго ѡдшѡвѡнї*, и тада нема разлога пи-

сати те речи заједно. Исто тако израз *буди-бог-са-нама* (*с нама*) изговара се често *будибѡкснама*, против којег се многи буне иако оно несумњиво постоји, и тада се *може* тако и писати; али докле год ко буде изговарао тај израз са акцентом свих појединих делова, треба да га пише одвојено са везицом између речи (исп. ниже). И у првом случају и у другом значење је исто и кад имају заједнички акценат и кад свака реч има свој акценат, а јединство акцента показује само да је дотични израз и морфолошки срастао у целину. Међутим разлика између употребе и неупотребљавања везице долази отуда што је у првом изразу однос прилога *мнѡго* и *пѡшшѡвѡнѡ* — однос прилога и придева па зато и нема везице, у *буди-бог-с-нама* (у значењу негативног изрази „којешта“ или сличног) и *буди Бог с нама!* у чуђењу — имамо два сасвим различна значења.

Међутим има много речи у којима и поред јединства значења и јединства облика имамо два акцента: тако је Вук писао *пѡрѡбрѡшчед*, *свѡримѡнѡшија*, *свѡзибѡрада*, *кљнчѡрба*, *рѡмѡпа* поред *пѡједи-пѡгача*, које је могао такође написати као једну реч, или *скѡчи-ћевѡјка*, које је такође могао написати као једну реч као што је написао *пѡцирѡи* (пѡцирѡп) или *пѡмѡшивѡјек*. Одавде се види да код свих ових речи акценат не игра знатнију улогу, већ је код њих најглавније — промена у значењу, а затим и у облику (о овоме још исп. ниже у 2 т.). Према томе, јединству акцента или његовој многостручности не треба у овим случајевима давати нарочити значај.

Други је принцип да мора бити устаљен и нераскидљив ред речи, ред делова из којих је састављен израз.

Ако се узме ово као строго правило, открива се могућност произвољног тумачења изрази, нарочито онда када се узме као закључак који из овог истиче да свака могућност слободније употребе једне од двеју речи, тиме и показује да се она не може писати заједно (наравно, ако је и разлика у значењу између тих употреба наоко малена), напр. Вуковић пише *на жалосѡ* (в. код њега 155—157), али *сѡштрѡне* (ib. 165), и поред *пѡ сѡштрѡни* итд. (в. ниже). За први израз Вуковић наводи *на моју жалосѡ*, *на његову жалосѡ*, *на нашу ве-*

лику *жалосѣ* и сл. Међутим у *на жалосѣ* (тј. нажалост) и тим изразима однос *на* и *жалосѣ* и значење *жалосѣ* нису једнаки. *Нажалосѣ он није дошао* — значи „и поред очекивања“, „противно нашој жељи“, „противно потреби“, и сл. У томе изразу значење *жалосѣ* у правом смислу до знатне је мере ишчилело, док се у горњим изразима сачувало у потпуности. Вуковић се позива на мене и Боранића: „код Белића и код Боранића у правописима (Правописима?) стоји *на жалосѣ*, али се у последње вријеме у београдској стручној литератури редовно пише *нажалосѣ* и чују гласови и преко стручне штампе да је боље, и једино оправдано тако писати“ (155). Међутим ја сам већ у свом Правопису од 1934 г. рекао да се, истина, пише још *на жалосѣ*, али да „израз почиње добивати значење једне речи“ (код мене 28), па сам сада, при новом издању, подвргао новој анализи све такве изразе и нашао да их треба писати заједно, дакле, *нажалосѣ* (и *нажалосѣ*, в. речник и стр. 35 у тексту).

Према томе, иако се може рећи *на превелику жалосѣ* моју, *нажалосѣ* значи нешто сасвим друго и зато се пише заједно. Вуковић пише тачно *сасѣране* у значењу „споља“, и поред *с његове сѣране*, *с лошије сѣране*, *са сѣране су долазили људи*, *с друге сѣране* (165), али *по сѣрани* пише одвојено и пореди га са *држати се по сѣрани*, *прећи на сѣрану*, док опет *насѣрану* пише заједно (у значењу „осим“ или сл.). Међутим и *посѣрани* има често чисто прилошко значење „изван света“, „изван осталих“; чак и *држати се по сѣрани* има прилошко значење, и зато би у таквим случајевима ваљало писати тај израз заједно. Дакле, спољашње аналогije са кидањем везе између именице и предлога и овде нам не помажу када значење израза показује јасно да смо добили нов смисао.

Најзад, трећи принцип о томе да делови морају сачињавати основу једне променљиве речи вреди, наравно, за мањи број случајева јер је највећи број оваквих сложених израза прилошког или предлошког карактера, дакле — непроменљив.

Из овога се види да нам ови критерији не могу много помоћи. Несумњиво је да групе речи овог типа *преисѣављају* увек извесно *јединство значења*. Да од њих постане сложеница, потребан је још који други моменат (губљење једне

речи у слободној употреби, мењање облика групе речи, гј. њено уобличавање, а затим, наравно, и развијање оних услова које наводи Вуковић), али над свим елементима суверено господари развитак новог значења према засебној употреби саставних елемената. Чим се оно у довољној мери развије, реч добија нов, сложенички карактер и треба да се пише као једна реч. Још је питање, као што ће се одмах из даљег излагања видети, да ли треба извршити полуспајање речи помоћу везице или — потпуно спајање. И то зависи, на првом месту, од тога да ли речи и у вези чувају своју самосталност значења и акцента, иако ипак заједно значе нешто друго (исп. ниже).

2.

а) *О употреби везице.* Употреба везице није још устаљена у потпуности у нашем правопису, па није добила дефинитивне обраде ни код Вуковића иако он о њој много говори. Мислим ипак да се и у том правцу може много штошта друкчије разумети него што је код Вуковића.

Вуковић пише *паун-перо* (53), *демир-пѣнџер* (ib.), *алајбарјак* (51) — онако како сам ја писао у ранијим издањима Правописа и како пише Боранић; али у новом издању свога Правописа ја изреком велим: „Сложенице начињене по турским узорима требало би писати заједно кад год први саставни део одређује други: демирпенџер, иванцвет, алајбарјак и сл.“¹⁾ Познато је да у турском језику кад именице одређују именице имају вредност придева, тако да и овде *иванцвѣт* не значи прсто *Иван + цвеш*, већ овде *иван-* значи „Иванов“ као што *паунперо* значи „пауново перо“. Дакле се у овој вези именица претвара у придев те тако добијамо атрибутску употребу. Тако стоји код мене и *алајбарјак*, *демирпѣнџер* и сл. Сматрам да би тако исто место Вуковићевог *обор-кнѣз*, *баш-чѣршија*, *фикс-идеја*, *ашик-момак* и сл. требало да стоји *оборкнез*, *башчаршија*, *фиксидеја*, *ашикмомак*, и сл. Тако би ваљало писати, по мом мишљењу, и *генѣрл-*

¹⁾ Случајном омашком остало је у речнику *паун-перо* м. *паунперо* (акц. Вуков).

џуковник (м. Вуковићевог *генерал-џуковник* и сл.), *социјал-демократи*, као што предлаже и Вуковић (67). У свима тим сложеницама прва реч је одредбена према другој и не употребљава се, када је самостална, у истом значењу и облику. Код Вука нема у овом правцу једноликог писања (поред *џлај-бџрјак*, *џван-џвџјеш*, *скџчи-џевџја*, *бџгаркабџница* и сл. има и *џборкнџз*, *Пџцирџи*, *Скџчивџк*, *џџлибаша*, *Дџлиград*, *џлајбег*, итд.) иако би се могло рећи да се поводио, углавном, за акцентом.

Мислим да сасвим тачно вели Вуковић (стр. 53) да је најбоље писати *југоисток*, *сјевероисток*, *сјеверозапад* и сл., али не зато што први део нема акцента него што је он, као што примећује и Вуковић, одредбеног карактера. У Правописима, моме од 1934 г. и Боранићевом, има исти начин писања, али у новом издању мога Правописа допушта се (у речнику) и *југо-исток* свакако за случајеве када везица треба да значи „и“ (*југ* и *исток* и сл.) јер свезица у извесним случајевима то и значи (штета је што на стр. 31 мога Правописа о томе није говорено, већ је дат само пример *североисточни*), али, свакако, знатно је обичније када први део одређује други (дакле, *југоисток* и сл.).

У случајевима као *Никољдан*, *Јовањдан* и сл. Вуковић допушта само тако (66), а о *Никољу дне*, од *Јовања дне* и сл. примери били би „необични и застарјели, — као такви остају локални изрази народних говора“ (ibid.). Тешко би се могли сложити са Вуковићем да би први облик (*Јовањдан* и сл.) био „једини сасвим правилан облик за добар књижевни језик (ако израз не долази да да локалну боју народног говора)“, јер су и сви остали облици (о *Никољу дне*, исп. о *Петрову дне* и сл.) потпуно правилни. Истина је да су понеки од њих више или мање застарели, а понеки могу показивати и локалну боју; али је задатак правописа да покаже како их и тада треба написати. Књижевничково је да их зна употребити у складу са оним што износи, а граматичарево није да их гони из језика кад они и у добру језику несумњиво постоје.

Вуковић наводи *нашташте-срца* или *наштџсрца* и вели да би према „акценатском изговору који овдје треба да од-

лучује“ — требало онако писати како он наводи; али ако наведемо да је код Вука и по другим крајевима акценат друкчији и да имамо *ндшше срца*, онда се не бисмо могли позвати на тај аргуменат. Ако се и сложимо да у говорима где имамо *нашшесрца*, можемо тако и писати, питамо се да ли је *ндшашше-срца* добро написано. Јер ако је *срца* без акцента, требало би написати *ндшашшесрца*, а не *ндшашше-срца*. Уосталом ја мислим да би тај израз требало увек заједно писати јер *нашашшесрца* или *нашшесрца* или *ндшшесрца* увек значе исто што и *ндшше* или *ндшашше*.

Вуковић, поводећи се за Правописом Боранићевим, пише засебно *овдје ондје, амо шамо, шамо амо, идшто идшб, гдре дље, како шакб, колико шолкб, кад шад, данас сшра* (105—106), али се пита „колико би и овдје било оправдано, с обзиром на губљење од потпуности значења дијелова синтагме у напредном синтагматском односу... писати ове изразе и на други начин — са кратком цртом: *овдје-ондје, амо-шамо, како-шак...*“ (105). Мислим да је ово последње исправно, али само као једини начин за све ове случајеве јер овако стављени горњи прилози имају увек друго значење неголи сваки за себе (исп. код мене *идшто-идшб* и сл. на стр. 35 где се наводе и горњи случајеви и многи други сличне врсте: „Када два напоредна прилога чине један појав, а још се осећају као засебне речи, онда се између њих ставља знак везице, тј. мале почивке (полупаузе): *мало-помало, прешо-напрешо, кад-шад*“...). Мислим да је *мањевише* (103) требало написати исто тако, тј. *мање-више*, као што је и код мене у Правопису, и као што је тачно код Вуковића *хоћеш-нећеш* (182) или *два-шри* (95), које се може написати и *двашри* када се тако изговара. Мислим да се и *марксизам-лењинизам* мора тако написати (код Вуковића тачно, 55) када се сматра као једно учење. Исто када су два писца једне књиге могу се симболично, оличени у јединству књиге, саставити везицом (Ристић-Кангрга као писци једног речника, Броз-Ивековић и сл., в. код Вуковића стр. 58). Мислим да у номинативу имена као *Хајдук Вељко, Филип Маџарин* и сл. не треба везивати цртицом јер је самим великим писменом показано да је то име, а слагањем у номинативу да оба дела

чине целину; међутим у осталим падежима где тога слагања нема (*Хајдук-Вељку, Филиј-Маџарине* итд.) треба ставити везицу да би се знало јединство имена, тј. да су везана једном личношћу која их носи (исп. код В. 58, 62). Не може се порећи да међу тим именима има и знатних разлика, напр. између *СШарина Новак, Краљевић Марко* и *Хајдук Вељко*, јер се у последњем осећа повезаност много више него у прва два (*Хајдук Вељко* има у осталим падежима увек *Хајдук-Вељку* и сл. док може бити и *Краљевића Марка* и *Краљевић-Марка*, али само *СШарине Новака* и сл.), али ради једнообразности правописног принципа треба оставити и *Хајдук Вељко* и писати и ту и друге сличне речи са везицом само онда када је то потребно (тј. *Хајдук-Вељку, Краљевић-Марку* и сл.). Мислим да је тачно (стр. 62—3) што говори Вуковић о писању *хаџи* у *Хаџиосмановић*, тј. када је *Хаџи* (= хаџија) спојено са именом и од њега изведено презиме и *Хаџи-Васиљевић* (62—3) када је *хаџи* само привремено обележје. Исто тако је тачна разлика између *Ченгић-ага* (са обележјем друштвеног односа) и *Ибрага* и сл. (без означавања друштвеног односа, 62).

Мислим да је *дџлабога* (напр. рђав) тачније неголи Вуковићево *дџ-зла-бога* јер су овде саставни дедови изгубили своју самосталност и по значењу и по облику; међутим у *на-зло-брз* сматрам да се то још није извршило. Средње писање *назло-брз* не одговара стварности јер одваја *назло* (исп. дало му се *назло*) као засебан појам иако овде и *на зло* и *брз* имају свако за себе своје засебно значење, а све троје састављено — један појам. Ипак би било боље писати ту реч и као целину (*назлобрз*), као што је Вук чинио, а за њим Броз-Ивековић, него је овако везивати као Вуковић.

Напослетку, Вуковић пише *дџн-дџњи* (179) и полемиче са Боранићем и са мном (179 нап. испод текста) што смо писали *данданас*, а ја и *дандањи*; међутим тек се из новог издања мог Правописа види зашто сам ја тада тако чинио. У њему стоји *дџнданас* (*дџн-данас*) = *дџн-дџнас, дџндањи, -џ, -џ* = *дџн-дџњи*, тако да се јасно виде разлози зашто је раније писано и заједно (јер се полазило од облика са заједничким акцентом); сада када сам се уверио да свака од тих речи

може имати и свој индивидуални акценат и своје индивидуално значење, а заједно значе ипак нешто друго, сматрао сам да их треба у том случају везати везицом, као што, уосталом, ради и Вуковић. Мислим такође да би и изразе који су се досада писали одвојено: *нов новцаџ*, *сам самцаџ* и сл. требало повезати везицом јер се њиховим напоредним стављањем, а они се увек стављају напоредо, добија једно ново, појачано значење, дакле *нѡв-нѡвцаџ*, *пѡн-пѡнцаџ*, *гѡ-гѡлцаџ* и сл.

На основу свега изнесеног јасно је да се везица употребљава међу речима онда када оне и чувају своје посебно значење и често свој акценат, али заједно ипак значе и целину коју без везице не би значиле, или када би само стављене напоредо, ипак морале нешто друго значити.

1) Везицу не треба стављати када ова два услова нису испуњена и када сама напоредност речи значи јединство имена и презимена (*Хајдук Велько*, *Краљевић Марко* и сл.).

2) Место везице треба извршити спајање речи када речи само формално чувају своју аутономију, а, уствари, имају заједно друго значење или функцију (напр. *бугаркабаница*, *југоисток* и сл.).

3) У свима другим случајевима везица значи *јединство* појма и поред *двојства* у значењу или употреби његових саставних делова (*марксизам-лењинизам*, *Шамо-амо*, *Краљевић-Марку*, *српско-француски* напр. речник и сл.).

б) *О састављеном писању речи*. Иако овде има знатно више примера него у горњем делу, неслагања су минимална. Узећу их редом. За *укошџац*, *укошџи* Вуковић, иако сматра да се и тако могу писати, ипак предлаже да се пишу растављено (146). Он овде нема права. Пре свега, он пореди *ухваџиџи се у кошџи*, *ухваџиџи се у кошџац* и *смрскаџи*, *стегнуџи кошџи*, па зато што на основу последњег примера сматра да и у првом може писати *у кошџи*, пише због тога и *у кошџац*; али трећи пример не може бити аналогија за први, јер *кошџи* у првом примеру има сасвим друго значење неголи у трећем, значећи у првом исто што и у другом, тј. око паса (око појаса, исп. руско *рукопашный бой*), дакле, прилог. Зато мислим да одвојено писање ту није на месту. Вуковић предлаже (147) да се пише *из џочџка* које пореди са *од*

Почешка, до *Почешка* и сл. изразима; али из *Почешка*, тј. моје *испочешка*, треба поредити са прилогом *спочешка*, који и Вуковић тако пише (166), јер *испочешка* значи исто што и *спочешка*, тј. „у прво време“, „изнова“ и сл. Зато их једнако треба и писати. — Вуковић, идући за Боранићем, препоручује *Пред вече* (138), али у исто време пише *Подвече*, *Подноћ*, *Подјесен*, *Подзиму*, *Пошстарост* (140). Разлику између *Пред вече* и *Подвече* налази не само у томе што се може рећи *Пред саму вече*, а сасвим би необично било *Под саму вече*, већ и зато што је необичнија веза *под* и акузатива и што је непрецизнија у смислу одређивања времена; ово последње, и једно и друго, може бити тачно, али кад Вуковић правилно пише *увече*, *довече* (131), *ујутру*, *удан*, *уноћ*, *догодине*, *навече*, *најесен*, *напрољеће*, *назиму* (130—134), *нагодину* (ib.), онда зацело нема никаквих оправданих разлога одвајати од њих *Пред вече*, у *прољеће*, у *јесен*, у *зиму*, у *љето* (132), у *зору* (132), у *мрак* и сл., већ све то треба писати заједно. Из овога се види како је горње мерило несигурно (тј. то што се може рећи у *саму зору* и сл.), јер се може рећи и *до идуће године* и сл. па ипак Вуковић предлаже *догодине* и сл. По своме значењу све су те речи прилози, и то њихово значење побеђује све друге споредне особине (да ли се могу употребити са придевом, да ли имају више или мање прецизне особине итд.) и тражи њихово изједначавање са осталим примерима у којима је састављено писање потпуно правилно.

Не треба губити из вида да увек када се речи из прилошке везе могу употребити и самостално, оне се тада не узимају из прилошке везе, већ се наново граде од дотичне самосталне именице и какве друге одредбене речи. То вреди за све овакве случајеве. Напр. *То се десило узору* даје опште временско обележје („кад је свануло“, „кад је свитало“, „усвануће“, „усвитање“), а кад се рече *Прву зору провео је мирно*, онда се ту узима именица *зора* према засебном и одређеном значењу те именице, са свима њеним потенцијалним моментима. То вреди и за *нажалост* о чему је напред говорено; зато за нас *најакост*, које Вуковић правилно тако пише, али правда његово писање према *на жалост*, што *најакост* нема оне слободе у везивању са другим речима коју има *на жалост*

(исп. код Вуковића и правилно *заџакошт*, 176), — нема значај који му он придаје. — Слично је овоме код Вуковића правилно *узинаш* и неправилно *за инаш* м. *заинаш*, и поред образложења (стр. 176), јер *радиши нешто заинаш* и *радиши нешто узинаш* — ниуколико се не разликују у погледу речи *заинаш* и *узинаш*. — Истина је да у старијем издању мога Правописа и код Боранића стоји у *сшвари*, али Вуковић, истим формалним мерилом као и код горњих израза, одређује да се при том писању остане (172); али сам ја нашао, при новој анализи, већ и пре мога новог издања Правописа, да уствари у значењу „заиста“, „у суштини“ и сл. треба баш у таквом облику да уђе у правопис. — Вуковић, расправљајући о *џало му је на џамеш*, тачност чега нико не пориче, не помиње прилошко *ндџамеш* (*auswendig, memoriter*) како је Вук писао већ у I-вом издању свог речника), мада иначе *уочи* (*џразника*) и *џашти у очи* — правилно разликује. И у другим сличним случајевима Вуковић тачно разликује прилошку употребу од неприлошке: исп. *усусреш* и у *сусреш* (171), *џовољи*, *џоневољи* (161), *заневољу* (162), *џосрцу*, *џодуши*, *џобогу*, *џосили*, *џороду*, *џоруке* (162); тако је сасвим исправно: *углас*, *ушрк*, *ускок*, *укас*, *угрош* (— се. насмијао, све 170), *узријеч* (177), *безобзира* (177, главом безобзира), *џодморање* (167), *џошсилу* (167), *сасрећом*, *смуком*, *свољом* (166), *џрековоље*, *џрекосвијеша*, *џрекомјере* (160), *наџрамошу* (152), *исџријеваре*, *наџријевару* (148) и сл. Иако се и овде могао код већине ових прилога применити онај формалистички метод, овде је код Вуковића победило здраво језичко осећање.

Од везивања са осталим речима поменућу да Вуковић препоручује само дистрибутивно *џо кдјџ* (92—3), а једино *џонекџ*; међутим може бити употребљено *џо кдјџ* са јачим дистрибутивним значењем и *џокдјџ* у значењу *некџ* или *џднекџ*. Истина, код мене у новом Правопису стоји *џо кдјџ* = *џокдјџ* и *џднекџ* = *некџ*, али на страни 32—33 говори се када се једно, а када друго употребљава. — Вуковић одбацује *које о чему* (90), а препоручује само *о којечему*, *за којекакве*. Мислим да је требало поменути и правилно, али нешто застарело, *које о чему*, *које за какве сшвари*, макар и са напоменом да је данас већ обичније у оба случаја *о којечему*, *за којекакве*

(исп. код мене 32), и то утолико пре што Вуковић исправно пише *ни од кога, ни за какав, ни од коликог* (91) и нарочито напомиње, што тако исто није било наодмет: у западним говорима наћи ће се — *с никим нисам о Шоме говорио; за никакво благо не бих ши га дао* (ib.); исп. код Вуковића исправно од *џко* и *од иког* и *и од ког* (91) са подједнаким правом. — Вуковић пише искључиво *ма ко* (93) не разликујући га од *мако* (којеко, исп. код мене 265), које, можда, и нема врло широку примену. — Вуковић има искључиво *сушравечѣ* (178), али у исто време: *сушра ујутру, сушра увече* и сл.; исп. код мене *сушравечѣ* и *сушра вѣчѣ* (479). — Вуковић мисли да „неће бити правилније да се пише и *а камоли* и сл. него *акамоли* и сл.“; исп. код мене давање преимућства овом другом: *акамоли* (*а камоли*), *анѣкмоли* (*а нѣкмоли*) Правопис 130—131. Мислим да се тиме јасно обележава и мишљење да се већ у оба случаја развила јединствена супротна свевица иако има још остатака од несливеног адверзативног и прилошког *камоли* или *нѣкмоли* (код В. *нѣкмоли*). — У *каогод* (192) и *каошто* (193) Вуковић пише одвојено *као* и *год* и *као* и *што*; ја сматрам да је *као што* дало један прилог у значењу *како* (*као што он није могао, шако нисам могао ни ја = како он није... —*); а *каогод* има значење „исто као“, „као“, „како“ и сл. (исп. *каогод што ши ниси знао, није знао на он = како ши... = каошто ши... —*). — Напослетку, још две напомене. Ја сам већ имао прилике да пишем о потреби писања *мада* одговарајући на мишљење да би било правилније остати при ранијем *ма да* (в. Напомене о нашем правопису, ор. cit. 144—145). Ја ћу додати да је велика разлика међу *напр. ма да је он дошао* и *мада је он дошао... У првом случају* имамо значење *али да је он дошао...*, а само у другом *иако је он дошао* (тј. макар да је дошао, премда је...). Зато сматрам да код састављеног писања нема двосмислености како да се реченица разуме. Што се пак тиче *шако да* и *шакода*, тешко да би се могло наћи довољно разлога против *шакода* јер је оно само појачано последично *да*, наравно, уколико се *шако* одвоји од своје реченице и приђе свезици *да* потоње последичне реченице. Исп. *Они су шако љуши да се са њима није могло говориши* и *Они су љуши шако да се... и Они*

су љуши шакода се... Нема сумње да је најмање изразито ово последње и да има разлике у значењу према различним начинима писања. Тако исто сам имао прилике већ да говорим о умесности писања *да ли* (Н. Ј. н. с. I. с.), а не *дали*, како хоће Вуковић (194). Мислим да *аколи*, како га пише Вуковић (190, 194), не може бити никаква аналогија горњем јер сматрам да и *ако ли* има упитну речцу *ли* и да је треба и писати одвојено од *ако* (исп. Правопис 260 и стр. 29).

3.

Овде ћу навести још нешто материјала из Вуковичеве књиге којему се покашто може и понешто замерити, али који је у већини случајева потпуно исправан: — *богами* у значењу „богме“ (179) — *часѝрије* (178) — *послије раѝни* и сл. (73; ја имам *посљераѝни* које тумачим да је постало од *послије раѝа*, а *послијераѝни* упућујем на *посљераѝни* као оправданије писање; међутим *послије раѝни* је сасвим неисправно јер се предлогом *послије* одређује *раѝ*, и тек се од готове синтагме *послије раѝа*, као што је горе речено, гради *посљераѝни*, исто онако као што би се од *пред раѝ* морао саградити придев не *пред раѝни*, већ *предраѝни*; зашто се при састављеном писању *послије* скраћује, то је засебно питање) — *Шар-Планина* (51; код мене *Шар-Планина* и код Вука тако, исп. и Елезовића, Речник косовско-метохиског дијалекта, II *Шар Планина* и *Шар-Планина*) — *шакорѝи*, исп. и *бољерѝи* (код мене *шакорѝи*, а дужина је ушла из прилога *шакѝ*, исп. и *бѝљѝ* код Вука са дужином *е*) — *мешчин*, *јамљим*, *биреко* (181) сасвим су покрајински. — Вуковић предлаже *шѝсѝа седамдесѝт-ѝешогодишњи*, само мислим да је требало повезати и *шѝсѝа*, *шѝрисѝа-седамдесѝт-ѝешогодишњи*, тако исто и *хиљаду-ѝеш-сѝоѝина-ѝедесѝт-ѝешогодишњи* (по себи се разуме да се у оваквој вези везицом означаје бројна целина).

Још неколико прилога међу којима има и покрајинских: *бесѝрага* и *бесѝрва* (далеко, 176) — *завремена*, *завијека* (137) — *захлада*, *заноћи*, *завида*, *задана*, *засунца*, *заросе* (136) — *заноћас*, *залешос*, *зајесен* и сл. (117) — *задлаку*, *запѝричу* (176) — *зајад* (175) — *засло* (176) — *попреко*, *навише*, *наниже* (183) — *искомуна*, *избеглука* (174) — *кушкамо* (107) — *најуриш*, *накрчму*, *најагму* (151) — *најродир* (152) — *наспѝједу* (153) —

најочек (149) — наоџрезу (150) — одока (160, код мене дока) — поистини (161) — сјесени, сјролећа (141) — слећа, збока (165), — зглаве (167), сногу (165) — сјоред, сјрема (183) — сјо-моћу (187) — свреженом (142) — смраком, сазором (ibid.) — смалијем (120) — сјмало (111, исп. сјвише) — свјндћ (179, код мене свјндћ) — свузиму (180 — да ли је постало прилог, тј. свјзјиму или је свј зјиму; исп. код Вуковића и свудрагу — зјиму и сл.) — убесцење, уширину, увисину (наравно, у прил. значењу, 173) — увјешар (172) — удлаку (173) — уквас, унаруч (174) — унедоћин, ујриклад (168) — укомун, убеглук (174) — ујричек (168) — ујцрно (118, ујцрно?) — ујричу (175).

Мислим да можемо бити захвални д-ру Јовану Вуковићу што је узео на себе да аналитички прегледа и продискутује примену основних правила о састављеном и растављеном писању речи на исцрпно сакупљеном материјалу нашега језика. Можемо са задовољством рећи да је од великог броја речи, који иде у стотине и стотине, само у изузетно малом броју речи било разлика у погледима, па и ту су те разлике могле бити често оправдане и самом природом речи која зна за многе преливе и код случајева наоко врло сличних.

Можда би се по гдегде могла пожелети већа сажетост излагања, али је дискусија била потребна да се неупућеним људима покаже да се и тако наоко ништавне ствари као употреба везице или састављеног начина писања заснивају на значајним особинама језика о којима се мора водити рачуна.

За Босну и Херцеговину било је потребно да се појаве Вуковићеве књиге које, нарочито онима који се по школама баве наставом српскохрватског језика, показују како треба разумети многе особине нашег правописа на основу позитивних језичких чињеница.

Боранић и ја смо изнели синтетичка правописна правила и показали њихову примену, пошто смо и сами извршили анализу коју нисмо објављивали. Али сада је то учинио Вуковић.

Ја сам му и лично захвалан што ми је дао прилике да још једном прегледам цео материјал и видим како други о њему мисле. Ја сам се још једном уверио да су позиције на којима смо досада стајали чврсте и потпуно оправдане. Иако циљ рада Вуковићева није био да њих потврђује или одбацује, он је дао ипак у највећем броју примера и своје аргументе који су их још једном потврдили. Такве књиге, и кад не дају нешто сасвим ново, врло су потребне и корисне,

А. Белић